

Tine Kit Jacobsen

Psyko-semiotiske læsninger

Inge Suchsland: »*At elske og at kunne*« - *Weiblichkeit und symbolische Ordnung in der Lyrik von Edith Södergran*. 156 s., 1990.

Thomas Fechner-Smarsly: *Die Wiederkehr der Zeichen - Eine psychoanalytische Studie zu Knut Hamsuns »Hunger«*. 202 s., 1991.

Begge i serien *Texte und Untersuchungen zur GERMANISTIK und SKANDINAVISTIK*. Peter Lang Verlag. Frankfurt am Main. Bd. 23 og bd. 25.

At den amerikanske dekonstruktion og den franske poststrukturalisme har haft en massiv og afgørende indflydelse på den litteraturvidenskabelige tradition og debat de seneste par decennier, synes uomtvisteligt. Specielt gennem sin radikale reformulering - *dekonstruktion* - af det eksisterende tekstbegreb (teksten begribes nu ikke længere som et afgrænset, betydningsbærende objekt, - men tværtimod som et udtryk for en betydningsproducerende praksis), har de poststrukturelle betragtninger og anskuelsesformer impliceret en grundlæggende - og ofte højtydende - kritik af de etablerede litteraturteoretiske positioner og litteraturanalytiske strategier.

Mere interessant er måske imidlertid, at dette meta-teoretiske nybrud - med semiotikken og psykoanalysen som væsentligste inspirationskilder - også i praksis har formået at bidrage til den

etablerede forskningstradition. Således er en række velkendte, traditionelle forskningsområder gennem de senere år løbende blevet reaktualiseret og gjort til genstand for nye læsninger. Også den nordiske litteratur »flagskibe« - de store og historisk set uomgængelige forfatterskaber - er efterhånden blevet gjort nærværende og til objekt for den poststrukturelle analytik.

To forholdsvist nye afhandlinger følger sig nu til i rækken af psyko-semiotiske læsninger af skandinavisk litteratur. Det drejer sig om to bind i skriftserien »Texte und Untersuchungen zur GERMANISTIK und SKANDINAVISTIK«, nemlig bd.23, Inge Suchsland's : »»At elske og at kunne« Weiblichkeit und Symbolische Ordnung in der Lyrik von Edith Södergran« (1990), og bd. 25, Thomas Fechner-Smarsly's: »Die Wiederkehr der Zeichen. Eine psychoanalytische Studie zu Knut Hamsuns »Hunger«« (1991).

Lad mig her indlede med Fechner-Smarsly's (F-S) Hamsun-læsning. For en overordnet teoretisk betragtning former F-S's projekt sig som en - gennem læsningen af »Sult« - særdeles kritisk og ambitiøs revaluering og diskussion af den psykoanalytiske teoridannelses betydning for - og indpassen i - det litteraturanalytiske felt. Med udgangspunkt i bl.a. Shoshana Felman's Lacan-reception og Peter Brooks' narrativitetsteorier formulerer F-S sig op imod den i traditionen så dominerende anvendelse af psykoanalysen (med Felmans begreb »applied Psychoanalysis«). Istedet for en læsning, som forsøger at beherske og fremmane tekstens entydige mening og homogenitet (og som, hævder F-S med Felman, implicit forudsætter en forestilling om læseren/analytikeren som »den som formodes at vide«, dvs. som frisat af det ubevidstes

K&K-ANMELDELSER

herredømme) sættes en læsestrategi, som bryder med den traditionelle læsnings iboende, hierarkiske dominansforhold mellem analytiker og tekst. Herved forskubbes den analytiske intention og interesse til en optagethed af begæret, tekstens formale »åbne« struktur - og til analysens principielle uendelighed.

Centralt for F-S's projekt står at vise, hvorledes narrationen i fortællingen om den navnløse, jeg-berettende skribents erindringer fra sin tid i Kristiania er drevet af en *ubevidst, strukturel logik*, hvis princip er *gentagelsen*. I dette perspektiv fremstår F-S's læsning af *Sult* også som en intenderet, intertekstlig kommentar til Freuds begrebsudviklinger om gentagelsestvangen og dødsdriften i »Hinsides lystprincippet«, og til senere - bl.a. Brooks' og Lacan's - receptioner heraf. Gentagelsen som strukturelt princip ses i romanen manifesteret på to tekstniveauer, nemlig det episke handlingsplan og udsigelsen. *Handlingsplanen* iscenesætter således en fortløbende række af centrale episoder, hvis symbolske interrelation »nachträglich« tegner omridset af et psykoseksuelt udviklingsforløbs dannelse af jeget, med gentagelsen af ur-scenen som det traumatiske og handlingsafbrydende slutpunkt. På den manifesterede handlings niveau er dette slutpunkt markeret ved, at hovedpersonen, efter voyeuristisk (gennem nøglehullet) at have overværet et samleje, opgiver sin forfattervirksomhed - og dermed sproget som »middel til erkendelse«, for syg og forkommen at tage hyre på et skib og forlade handlingens sted - Kristiania. Omvendt tematiseres denne afrejse i romanens initialsituation som selve *betingelsen for fortællingens tilblivelse*. Dette fremgår af romanens *udsigelsesmæssige* strukturering; ved den tempusmarke-

rede afstand mellem fortællende og fortalt jeg: »Det var i den tid jeg gik omkring og *sultet* i Kristiania,—«. Anskuet ud fra udsigelsens organisering fremtræder handlingsforløbet da som en »nachträglich« bearbejdning; som en tilbagevenden til sproget og skriften. Hovedpersonen *skriver* sig frem mod en traumatiseret og fortrængt fortid, der uafledeligt tematisk kredser omkring tabet af en imaginær, forestillet tryghed. Et arbejde, som F-S paralleliserer med den franske psykoanalytiker André Green's litteraturbetragtninger, hvor skriften ses motive ret af netop et tab, og teksten derfor fremstår som resultatet af et sørgearbejde.

Gentagelsestvangen fremstår altså som den ubevidste motiverende kausalitet, den logik bag hovedpersonens skriftforankrede re-iscenesættelse af et lige så ubevidst betydningsspil, som hidrører fra spørgsmålet om oprindelsen (ur-scenen). Med reference til Brooks påpeger F-S analogien mellem dette begær efter oprindeligheden, begyndelsen og dødsdriften, for så vidt de begge som mål har den præ-sproglige, spændingsløse væren - den afslutning hvorudfra alting begynder.

Afslutningsvis vil jeg fremhæve et centralt og tilbagevendende tema i F-S's analyse, nemlig det forhold, at romanen - oftest gennem hoverpersonens egne tvivlrådige refleksioner - sår tvivl om sprogets muligheder som et konsistent og logisk instrument i forsøget på - gennem skriften - at erkende, begribe sin egen historie. Med denne tvivl på sprogets *referentialitet*, påpeger F-S, dekonstruerer romanen så at sige sig selv, idet den som et stykke sprogarbejde gør opmærksom på sin egen fikcionalitet, sin karakter af fabel - og sin principielle ubegribelighed.

For en overordnet betragtning fremstår F-S's *Sult*-læsning som et særdeles

K&K-ANMELDELSER

spændende og velargumenteret skrift. Styrken ligger i den måde, hvorpå nyere psykoanalytiske og dekonstruktivistiske teoridannelser positivt lader sig anvende på et i kritikhistorien nok så gennemarbejdet område og alligevel formår at fremkomme med nye værdifulde tekstanalytiske pointer. Alligevel stiller jeg mig skeptisk over for to grundlæggende aspekter ved fremstillingen; aspekter, hvoraf det første er af mere principiel (erkendelses)teoretisk karakter. Det drejer sig om spørgsmålet, hvorvidt relationen mellem tekst og analytiker overhovedet lader sig forstå som andet end en hierarkisk relation - som analytikerens søgen efter at objektivere og begribe tekstens meningsfuldhed i al dens kompleksitet. For mig at se udgør dette et basalt forhold ved den analytiske praksis, al den stund analytikerens intention med den analyserede tekst altid bør være at bidrage til afklaringen af tekstens latente eller manifesterede ideologiske system og udsagn. I den forstand forskubbes diskussionen mere i retning af spørgsmålet om, hvorvidt den analytiske tekst meningsfuldt bidrager til uddybelsen og forståelsen af den analyserede tekst. Banalt sagt: om læsningen er stærk og overbevisende *eller* svag set i relation til den eksisterende kritikhistoriske tradition. Og som nævnt skal der i den forbindelse ikke herske tvivl om, at F-S's analyse hører til i den første kategori.

Det andet aspekt ved F-S's fremstilling hvortil jeg forholder mig kritisk, angår hans forsøg på at skabe et homogent og syntetiseret teoretisk begrebsapparat af en så bredspektret og vidtfavnende vifte af psykosemiotiske teoriudviklinger som tilfældet er, *uden* at denne (bevidste?) eklekticisme på noget tidspunkt gøres til genstand for diskussion. Vel er der lighe-

der og fælles tankegods mellem Freud, Lacan, Felman, Green, Kristeva o.a. - men alligevel forekommer en eksplicitte ret diskussion af fællesskab/afvigelser herimellem ønskværdig, når de alle partout skal bringes i spil i et så ambitiøst projekt, som det her er tilfældet.

Inge Suchsland tager i sin afhandling om Edith Södergrans lyrik afsæt i Julia Kristevas psykoanalytiske tekstteori, idet hun herudfra undersøger forholdet mellem kvindelighed, magt, sprog og kreativitet i Södergrans digtproduktion. Formålet hermed er at beskrive, hvorledes Södergran har bidraget til at revolutionere det poetiske sprog.

For Kristeva er kvindeligheden i den vesterlandske socio-symboliske orden karakteriseret som selve den marginaliserede, fortrængte eller ubevidste andethed. Den kvindelige identitet er reduceret til blot at være en *effekt* af det symbolske; kvindeligheden i sig selv ligger uden for magten og sproget. Kvindens kreativtetsudfoldelse underforstår derfor hendes stræben efter *fallisk magt og dominans* - begæret efter at beherske sproglige/symbolske udtryksformer. Det problematiske for kvinden, siger Suchsland med Kristeva, bliver derfor også at forene kvindelig identitet med kreativtets-udfoldelse. Ikke desto mindre er det en sådan forening, som ifølge Suchsland på revolutionerende vis karakteriserer kulminationen på den udvikling, som kendetegner Södergrans digtning.

Efter at have redegjort for Södergran-forskningen og Kristeva's subjekt-og sprogteori, analyserer Suchsland således den udvikling, som forholdet mellem kvindelighed og den symbolske orden undergår fra debutsamlingen *Dikter* (1916) til *Framtidens skugga* (1920). Gennem tekstnære betragtninger viser

K&K-ANMELDELSER

Suchsland, hvorledes det lyriske subjekt undergår en transformation, fra at indtage en afmægtig position (som Suchsland med Kristeva's begreb benævner »Effekt Frau«), til i en stigende grad at erobre adgangen til den symbolske orden. En udvikling, som Suchsland henfører til Södergrans personlige påvirkning fra den nietzscheanske tænkning og den russiske revolution. Således sker der en forening mellem kreativitet og kvindelighed; en forening der sprænger grænserne for - og definitionen på - det hidtidige forhold mellem kvindelighed og symbolsk orden.

Generelt fremtræder Suchsland's bog som en stringent og grundig indføring i Kristevas teori og begrebsbrug, ligesom hendes applicering af de teoretiske betragtninger på Södergrans lyrik resulterer i til tider både overraskende og skarpsindige læsninger. Dog fremstår den analytiske distinktion mellem lyrisk subjekt og forfattersubjekt til tider uklar og bevirker ansatser til en ellers ikke intenderet biografisk-analytisk argumentation. Det rokker dog ikke ved, at Suchsland's projekt er et spændende og velfungerende eksempel på, hvorledes en sammenføring af psykoanalysen og tekstanalysen positivt kan bidrage til kritikhistorien.

Claus K. Kristiansen

Tavshed

Bent Fausing: *Kærlighed uden ord - om tavshedens æstetik og billeder* Kbh. 1991 (Tiderne Skifter).

Marcel Proust bemærkede engang - helt uden ironi - at den smukkeste passage i Flauberts *L'Education Sentimentale* var overgangen mellem kapitel 5 og kapitel 6. Dette tomme rum, dette tavse sted, har tilsyneladende sin egen æstetik. En sådan »Tavshedens æstetik« søger Bent Fausing at omkredse i sin nye bog *Kærlighed uden ord*. »Omkredse« da tavshed af gode grunde ikke lader sig sætte på ord. Det er da også signifikant, at bogen udspringer af en art Bloom'sk »misprision«, hvor Roland Barthes begreb »stump mening« ved en slåfejl blev til »stum mening«. En, skulle det vise sig, kreativ fejl, der kaster lys over langt mere end blot Barthes. Tavsheden bliver en åbning: »En åbning - mod 'underet', 'ærefrygt', 'anden mening', 'dyb glæde', 'sorg', 'det billedlige' og 'det kreative' - som kan udfordre de faste lukninger i ord, tanker, følelser og erfaringer. Tavsheden bringer det til live, som er middelbart - ikke det der er givet umiddelbart.« (s. 13)

Kendere af Fausings skrifter vil ikke blive overrasket over, at det er psykoanalysen (psykosemiotik, psykøæstetik) og Roland Barthes, der er den vigtigste baggrund, de tavse projektioner kastes op på. I kunsten, i litteraturen, filmen og især fotografiet.

I psykoanalysen møder man tavsheden i den analytiske praksis som en talende